

TÜRKÇEDE ÇİNGENELER İÇİN KULLANILAN KELİMELER VE BUNLARIN ETİMOLOJİLERİ

[Dil Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Güz-2007, s. 61-82]

Hüseyin Yıldız

Gazi Üniversitesi, Ankara

ÖZET

Türkçede Çingeneler için pek çok kelime kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları "çingene", "kıptî", "po a", "karaçı", "roman" gibi kelimelerdir. Bu kelimelerin büyük kısmı Türkçeye diğer dillerden geçtikleri için yabancı kaynaklı bir etimolojiyle açıklanabilmektedir.

Bu makalede tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde Çingeneler için kullanılan kelimeler tespit edilecek, bunların dünya dillerindeki karılıklarıyla kıyaslamaları yapılarak etimolojileri ortaya konacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Türkçe, Çingene, Kıptî, Po a, Karaçı, Roman, etimoloji

ABSTRACT

There are many words, in Turkish, used for Gypsies. Some of them are "Çingene", "Kıptî", "Po a", "Karaçı", "Roman" etc. Because of coming from other languages, most of these words can be explained by an etymology of foreign source.

In this article, the words which are used for Gypsies in historical and modern Turkic dialects will be selected and the comparisons of this words with the other world's languages will be made to put forward of their etymologies.

KEY WORDS

Türkçe, Gypsy, Çingene, Kıptî, Po a, Karaçı, Roman, etymology

GİRİŞ

Türkiye'de Çingeneler genel olarak "Çingene" adıyla bilinmekte ve çeşitli bölgelerde "Abdal (ed.), Arabacı (ah.; m. ü.), Beyzade (ah.), Cano/Cono (ed.), Dom/Lom/Rom (ihd.; ed.), Elekçi (çtt.), Esmer vatanda (ihd.; ed.), Gurbet, Gurbetî, Karaçı/Karaçı (ed.; ah.), Karao lan, Kıptî, Lûlû, Mango, Mutrib/Mutrip (çtt./ed.), Pırpır, Po a/Bo a/Pa a (ed.), Roman (çtt.), Sepetçi, Teber (ed.), Todi" adlarıyla anılmaktadır.

Çingenelerin bu kadar fazla isimle anılmasının sebebi, buldukları coğrafyanın Türkiye'yle sınırlı kalmayıp Hindistan'dan Asya, Afrika, Avrupa, hatta Amerika'ya kadar uzanarak dünya coğrafyasını kaplamasıdır.

Bizim çalı mamızda Türkiye’de Çingener için kullanılan adlardan yalnızca etimolojisi tartı malı olan “Çingene, Kıpti, Karaçi, Po a, Roman” kelimeleri üzerinde durulacak, di erleri hakkında ise kısa bilgilerle yetinilecektir. Öncelikle kelimelerin dil ve lehçelerdeki kullanımı ele alınacak, sonra da etimolojisi gösterilecektir. Fakat burada asıl amaç “Çingene” kelimesidir ve ileride görülece i üzere bu kelime hakkında ayrıntılı bilgiler verilecektir.

1. Çingene < Etü. Çı aıy

Çingenerin adı üzerine yapılan çalı malarda dile getirilen pek çok görü vardır. Ancak bunların bazıları bir hayalden öteye gidememi , bazıları ise son derece mantıklı gelmi tir. Biz önce bu görü leri özet olarak verecek, sonra da kendi görü ümüzü, öncelikle tarihi ve ça da Türk lehçelerinden, sonra da dünya dillerinden örnekler vererek açıklamaya ve ispatlamaya çalı aca ız.

“<http://www.turkiyecingeneri.8m.com>” adlı internet sitesindeki verilere göre “**Cigani**” kelimesinin kökeni hakkındaki bazı bilgileri özetle öyle sıralayabiliriz:

1. Bu isim, Phrygien’de (Batı Anadolu’da bir bölge) çok önceleri ya amı olan “**Atsigani**” yahut “**Athiganoi**” isimli gnostik bir mezhebe kadar gerilere gitmektedir. Bu mezheb, havariler döneminde Samerra’da büyücü Simon tarafından kurulmu tur. Bu konu, Yeni Ahit’te Resullerin leri’nde geçmektedir. Çingenerin, bu mezhebin üyeleriyle ba lantı kurarak, büyücülükle me gul oldukları zannedilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Berger’in, Millosich’i kaynak gösterdi i bilgiden tarikatın 9. yüzyılda yaygın oldu unu ö renmekteyiz (Berger, 2000: 9).

2. Çingener, 1068’de Athos Da ı’ndaki Ivron-Manastırı’nda bulunan “Aziz Georg’un Hayatı” isimli kitapta “**Adsinkani**” olarak ifade edilmektedir.

3. Bazı ara tırmacılar Çingenerin, bahsi geçen mezheple ba lantısının yanısıra, Maniheiztlerle de ba lantı kurmu olabilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır. Onları bu kanaate iten sebep ise, “temizlik” ve “pislik” kavramlarıdır. Yunanca bir kelime olan “**Athinganoi**”, “**Dokunulmazlar**” anlamına gelmektedir. Bundan dolayı, “Athinganoi”, kendisini “pis” telakki etti i gruplardan sakınmak durumunda kalmı tir. Çingenerin men eini Hindistan olarak görürken, oradaki Brahmanlar, K atriya, Vaisya ve Sudralardan olu an katı kast sistemini de göz ardı etmemek gerekir. Zira bu Hint kastları arasında da sıkı sıkıya uyulan temizlik kuralları vardır. Muhtemelen “Athinganoi”, Hint kast sistemindeki “temiz” ve “pis” kurallarıyla karı tırılmakta ve bu sebeple böyle bir ba lantıya gidilmektedir.

4. Çingenerler Farsça ve Türkçede kullanılan âhen-ger (âhen=demir, ger=yapan) kelimesiyle ifade edilen nalbantlardır. “**Âhen-ger**” sözü de, daha sonra “Athinganoi” isimli gnostik mezheple münasabet kurmu ve bu iki kelimenin karı ımından da Çingene ismi do mu tur. J. Gonda bu münasebeti inanılır kabul etmektedir. Çünkü ona göre, Çingene erkekleri daima nalbantlık, büyücülük ve kadınları da falcılıkla me gul olmu tur. Bundan dolayıdır ki büyücülük, yılan afsunculu u, kahinlik ve vantrilokluk (karından konu ma) yaparak zuhur eden bu gnostik mezheple ba lantı kurulmaktadır.

5. Çingenerleri “ahen-ger” kelimesiyle irtibatlandıranlardan Michael Genner

Türkçedeki "Ak-deniz" kelimesiyle irtibatlandırmakta ve bu kelimenin daha sonra "Atsikonos" ekline dönü tü ünü savunmaktadır.

Çıgany er oğlu kazança barmi . Yolu yaramı . Ögire sebinü kelir tir. Ança bilingler: Edgü ol. (IB, 30)
erdim ükü **yoq çı ay** ämgäklig / tınlı lar-a körüp ı ladım. (KP, V, 5-6)
yer tä ri törümi tä / bärü bay yemä bar **yoq çı ay** yemä (KP, VI, 1)
tiläyü **yoq çı ay** irinç / yarlı tınlı larqa (KP, XLVIII, 1-2)

Karahanlı Türkçesinde “**çı an**” ve “**çı ay**” eklerinin birlikte yer aldığı *Dîvânü Lügati't-Türk* (DLT)'ten anladığımız kelimeyle ilgili olarak Besim Atalay'ın çalışmasında “fakir, yoksul” anlamları verilmekte ve kelimenin Kitabü'l-drak'te “cimri” anlamına geldiğine dikkat çekilmektedir (Atalay, 1999: 145). Kağarlı Mahmud'un, “**çı an**” eklinin Arguca'da bulunduğunu belirttiği kelimenin, Robert Dankoff ile James Kelly'nin ortak çalışmasında ikinci hecesi uzun ünlü olarak gösterildiğinden de (i

... kimersenî munça m lı bolsa **çı ay** bolma ay. (KE, 192v7)
... ta ı m lsız **çı ay-men**. (KE, 186r7)
... biz **çı ay-miz** (KE, 138v16)
B rmedi m lın a a **yo suz çı ay** a b rdi ol (KE, 161r9)
Mı r lını e hr rüst sı, bayı **çı ayı**, erkegi ti isi ... (KE, 75r10)
... altunum kümü ümni, y tım gevherimni **çı aylar a / b rgeymen**... (KE, 80r21)
r n a ay ıl m lını b de birin **çı aylar a b rsün**... (KE, 125v2)
m lim k fir a bolmasun t p yo suz müsülm n **çı aylar a b rdim**. (KE, 161v5)
Kim rse **çı aylı dın** urtulayın t se li 'imr nnı o usun... (KE, 66r15)
çı ay / küci yetti aña, yara ı yetti aña, urdı aña (ME, 133-1)
çı ay boldı / çı ay / aldandı anıñ birle, arsıktı anıñ birle (ME, 144-2)
a ız aç u n sre / kömdi anı görge, görlü ıldı anı, ın a atma a buyurdı aña / **çı ay boldı** (ME, 15-1)
sökel ıldı anı / **çı ay boldı bay / sürdi, kötürdi** (ME, 39-4)
çı ay boldı / çı ay / aldandı anıñ birle, arsıktı anıñ birle (ME, 144-2)
kedük boldı, **çı ay boldı / çı aylı y kedük** (ME, 145-4)
kedük boldı, **çı ay boldı / çı aylı y kedük** (ME, 145-4)

Kıpçak Türkçesi sözlüklerinden *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugali* 'de "yoksul, fakir (Toparlı vd., 2000: 37)" anlamı verilen kelime *bni-Mühennâ Lûgati* 'nde birincisi "çiçek hastalı ı", ikincisi "fakir" olmak üzere iki anlamda kullanılmı tır (Battal, 1997: 25-26). Recep Toparlı'nın *Kıpçak Türkçesi Sözlü ü*nde ve *Kitabü'l- drâk Li-Lisâni'l-Etrâk*'te geçen "**çı an**" kelimesi içinse "bahil, çingene" kar ılıkları kullanılmı tır (Toparlı, 2003: 49; Cafero lu, 1931: 29). Bu bilgilerin, A. von Gabain'den sonra rastladı ımız "çingene" anlamı verilen ilk veriler oldu u unutulmamalıdır.

Ça atay Türkçesinde "**çı ay**" ekinde gördü ümüz kelime "fakir, yoksul" anlamlarına gelmektedir. İban Han ve Lutfi (Karaa aç, 1997) divanlarındaki u cümleleri örnek olarak verebiliriz:

Tili köngli sav a orta **çı ay** köngli bay a orta
Özüm bes m- ama' d v ne vü mecn n-min (İban Han, 119b-1)
Sizdin eger tilense gül üsn ülü i 'aceb degül
Bay ki ilerge ç re yo r **çı ay su' lıdın** (Lutfi, 1495)
üsüidin perv yı yo kim sorsa ılımı birer
Bay ki iğe yüz **çı ay ger ölseler am bolma ay** (Lutfi, 2390)

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde "cı an" ve "cı anlık" ekillerinde geçen kelime için "cimri, bahil, hasis; pintilik, cimrilik, hasislik" anlamları verilmektedir (Tarama-II, 1965: 765-766):

Muti' [Ar.]: uyan, licam [Ar.]: uyan, erüz [Ar.]: birinc ba il ı [Ar.]: **cı an** ı (Fer. XIV. 26)
(Tarama-II, 1965: 765)

Biri gayretsüz biri zâlim biri anun **cı an** ı
Biri kat'-ı rahm edendir yâ Mücib, yâ Müste as (Muham. XV.20) (Tarama-II, 1965: 765)
Çü Hak yoluna az verenin bu ola i i

Cı anın ك نite ola haline kıl ittlâ' (Muham.XV.356) (Tarama-II, 1965: 765)

...Ya'ni, rahmetin dükendi mi, ya benim günahım senin rahmetin hazinesin düketti mi, ya kullarına **cı an** mı oldun, ya kulların günahı senin affinden çok mu oldu, kim eydürsün ben anı yarlıgamazam. (Cennet.XV.91) (Tarama-II, 1965: 765-766)

Ol **cı an** ن kuldur, ben Kerîm Tanrıyam (Cennet.XV.101) (Tarama-II, 1965: 766)

Pes gerektir ki bununla dahi mütenebbih olup ol hırs, **cı anlık** kapusun yapasın, cüd ve atâ kapusun açasın. (Leys.Ar.XV.8) (Tarama-II, 1965: 766)

Bilsün ol kimse kim buhledüp **cı anlık** eder ki ol Allah yolunda infak etmek sevaplarından mahrum kalur. (Leys.Ar.XV.489) (Tarama-II, 1965: 766)

...Nice yarlıgamazsın kim Kerîm, Rahîm, cömert Tanrı sensin, **cı anlık** benim sıfatımdır. (Cennet.XV.91) (Tarama-II, 1965: 766)

Pes bilsin olo kimse kim buhledip **cı anlık** ider, ol kendi nefesine **cı anlık** ider. (Leys.Mu.XV.304-1) (Tarama-II, 1965: 766)

...Yoksa mal sevgisi Tanrı sevgisinden artık gelip **cı anlık** ve bahillik kılurlar mı. (Leys.Mu.XV.186-1) (Tarama-II, 1965: 766)

Osmanlı Türkçesinin ilk döneminde rastladığımız **"cı an"** kelimesi için *Tarama Sözlü ü*'nde "insafsız, dü manca hareket eden", "**cı anlık**" kelimesi içinse "pintilik, cimrilik, hasislik" anlamları verilmiştir. Osmanlı Türkçesinin sonraki dönemlerinde gördüğümüz "çingene" kelimesi için *Tarama Sözlü ü* "**Çingene**: karacı, karaçı, kurbet (gezici, yurt tutmayan); **Çingene çocu u**: gurbet olanı" açıklamalarını yapmaktadır (*Tarama-VIII (Dizin), 1977: 78*). Ahmet Vefik Pa a'nın *Lehçe-i Osmânî*'sinde ise "**çingene**" sözcü ü için u açıklamalar yapılmıştır:

Çingene: () is. Hint'ten zuhur etmiş bir putperest kavimdir. Bir takım İran'dan Irak'a ve İran ve Mısır'a geçip onlara gacı, karacı, kıptî derler, ondan garba ve Endülüs'e ve Frenistan'a yayılmıştır, bir takımına çingen ve çinger denir. Kıpçak yolundan Avrupa'ya geçip Rumeli'ye ve ta Bohemya'ya yani Çeh vilâyetine ve ondan her tarafa münter olmuştur. Hâlen ekseri bedeviyette olup kendileri isimlerine rumakula derlerdi. Me'vâları olan Ulah Bo dana Romanya denir. Demircilerine **lungur**, ayıcılarına **ursal**, çalgıcılarına **lavtal**. sf. Yüzsüz, çeri, hayasız. (Toparlı, 2000: 100)

Konuyla ilgili kelimenin geçtiği örnekler şöyle sıralanabilir:

Eleddi [Ar.]: Hiç hakka meyletmeyen **cı an** ve öne ü olan hasım. (Bab.XVI.2,445) (Tarama-II, 1965: 766)

Hurza [Ar.]: Kumar oynayanların emîni ve **cı anlı ından** et satın almayup cüz'î nesne ile geçinüp yürüyen nekes kimse. (Bab.XVI.2,165) (Tarama-II, 1965: 766)

Hasrame [Ar.]: Taâma koruk sıkımlık ve katı **cı anlık**. (Bab.XVI.2,167) (Tarama-II, 1965: 766)

1.2. Ça da Türk Lehçelerinde "cı an" Kelimesi

"cı an" kelimesi çağda Türk lehçelerinde de rudan do ruya kullanılmamakta, ya "çingene" ya da "cı an" kelimesinin de i mi biçimleri görülmektedir. İmdi bunları sırasıyla görelim:

Gagavuz Türkçesinde Çingenerler için “çingene” kelimesi kullanılmakta, ayrıca bunların yanı sıra “çingene atrası” (çingene çadırı) ve “çingene balı” (bir balık türü) kelime gruplarına da yer verilmektedir (Baskakov, 1991: 61). Ayrıca kelime Petri Çebotar ile Ion Dron’un hazırladığı sözlükte “çingenä” ekinde geçer (Çebotar-Dron, 2002: 160).

Kırgız Türkçesinde Çingenerler için Rusçanın da etkisiyle “sı an” ve “tsigan” kelimeleri kullanılmaktadır (Yudahin, 1998: 649) Nurettin Aksu ile Ayfer Iık’ın ortak çalışmasında Çingenerler için “lölü, sıgan, tsigan” kelimelerine yer verilmiştir (Aksu-Iık, 1997: 41). Bunlara benzer olarak Çingenerler için Kuman ve Balkar lehçelerinde “sıgan” (Nemeth, 1990: 45), Kazak Türkçesinde “tsigan” (Koç vd., 2003: 615), Karaçay-Malkar Türkçesinde “çıgan” ve “çıgan ıstavaı” (Çingene obası) (Tavkul, 2000: 173), Altay Türkçesinde “sıgan” (Naskali-Duranlı, 1999: 153), Çuva Türkçesinde “çıgan” (Ceylan, 1997: 173), Saha (Yakut) Türkçesinde “sıgaan” (Vasiliev, 1995: 55) kelimeleri kullanılmaktadır.¹

Anadolu aızlarına bakıldığında ise kelimenin Derleme Sözlüğü’nde “cingan, ciñgen, cingana, cingene” ekillerinde ve “çingene; cimri; hindi altına konan tavuk yumurtalarından çıkarak hindi ile gezen tavuk civcivi; görgüsüz” anlamlarında kullanıldığı görülmüştür (Derleme-III, 1993: 978-979). Ayrıca kelimeye Afyon’da “cingan” (Boz, 2002: 299), Ordu’da “cın an” (Demir, 2001: 338), Ankara, Ereflikoçhisar, Espiye ve Eynesil’de “cingan” (wç.); Sürmene’de “in-gan” (wç.); Malatya’da “cin en” (Cafero lu, 1995: 269), Sivas’ta “cin an” (Cafero lu, 1994: 223), Erzurum’da “cingen” (Gemalmaz, 1995: 58), Samsun ve Bafra’da “cingen” (wç.); Diyarbakır’da “cingene” (Erten, 1994: 151), Maçka’da “çıgan” (wç.); Akçaabat’ta “çingân” (wç.); Kızdere’de “çincane” (wç.); Kuzeydoğu Bulgaristan’da “çingene” (Dallı, 1991 : 180), Doğu Rodop’ta ise “cingänä” (Mollova, 2003: 62) ekinde rastlanılır. Efrasiyap Gemalmaz ve Münir Erten çalışmalarında “çingene” kelimesinin kaynağı olarak Farsça “çingâne”, Mollova’nın ise Bulgarca “tzigane” kelimelerini gösterdiklerine değinilmek istiyoruz.

1. 3. Etimolojik Sözlüklerde “cı ańy” ve “çingene”

“cı ańy” kelimesi için Clauson’un etimoloji sözlüğünde “fakir, yoksul” anlamı verilmiştir ve kelimenin Köktürk kitabelerinde ve İrk Bitig’de “cı ań”; Uygur Türkçesi metinleri, Kutadgu Bilig, İbni Mühenna, Rabguzi, Ouz Kaan destanı ve Hüsrev İyirinde “cı ay”; Kağarlı Mahmud’da “cı: a:y” ve “cı: a:n”; Kıpçak Türkçesi metinlerinde “cı a:y”; Çağatay, Harezmi Türkçelerinde ve Houstma’da “cı an”; Osmanlı Türkçesinde ise “cı an” ekillerinde geçtiği belirtilir (Clauson, 1972: 408-409).

Räsänen, Ebu Hayyan’da “y an” ekinde geçen ve “fakir, bahil, çingene” anlamı verilen kelimenin, KB’de “y aj”, Uygurca’da “y aj, y

da bahseden Bloch, bunların “mısırlı” anlamına gelen “egyptien, egyptano” kelimelerinden geli ti ini ifade etmektedir (Bloch, 1932: 348)

France Bezlaj, Sloven dilindeki “cigan / cigána” kelimesinin “cigânka, cigánica, cigânski, (o) cigániti, cigan, cigani, ciganija, ciganka” ekilerini de göstermekte ve di er benzer slav dilleirinden örnekler vererek, kelimenin kökenini Bizans Yunancasına dayandırmaktadır (Bezlaj, 1976: 63).

Josef Holub ile František Kope ný, sözlüklerinde kelimenin Çekçede “cikán / cigán” ekilerinde oldu unu belirtmekte ve Rusçada “cygán”, Lehçede “cygan”, Sıpr-Hırvatçada “cigan(in)”, Slovincede “cigán”, Almancada “Zigeuner”, Fransızcada “tsigane” ve talyancada “zingaro” olarak bulundu unu bildirmektedir (Holub vd., 1952: 85).

Son olarak Sergei Starostin, Anna Dybo ve Oleg Mudrak’ın ortak çalı ması olan *Etymological Dictionary Altaic Languages*’te “* ’ [g]a scarce, poor: Tung. * uki; Mong. * ukag; Turk. * ga .” ba lı ı altında kelimenin Tungus, Mo ol ve Türk dillerindeki ekileri verilmekte ve bir not olarak “ ux ‘medioere’, ux ‘poor’ (< *yok ?)” ba lantısına dikkat çekilmektedir (Starostin, 2003: 445-446).

1. 4. Dünya Dillerinde “çı ańy” Kelimesi ve Kelimenin Etimolojisi

“çingene” kelimesinin etimolojisiyle ilgili olarak, bu bölümün ba nda da belirtti imiz gibi, birçok görü ortaya atılmakta ve Batı Anadolu’da kurulan gnostik bir mezhep olan **Athiganoi**’den, Maniheist anlayı a; Farsça’da “demirci” anlamına gelen **âhenger**’den, Türkçe “**Ak-deniz**” kelimesinden olu mu “**Atsinkonos**”a; yine Farsça’da “çengi çalan veya dansçı” anlamındaki “**çengi-gan**”dan, bir Hint boyundan çıkmı olan ve “**Tsengaris**” ekinde telaffuz edilen “**Changar**”lara kadar birçok etimolojik deneme yapılmaktadır.

Adı geçen kavramla ilgili bizim görü ümüz ise “çingene” kelimesinin eski Türk metinlerinden itibaren sıkça rastladı ımız bir Türkçe kelime olan “**çı ańy**” kelimesiyle aynı kelime oldu udur. Nitekim ileride verece imiz örneklerde de ayrıntılı bir ekilde görülece i üzere “çı ańy” kelimesi önceleri “fakir, yoksul” anlamına gelmekte, sonraları bu anlamlara “cimri, pinti, hasis; insafsız, dü manca hareket eden” kar ılıkları da eklenmektedir. Çingenelerin çok varlıklı, zengin bir toplum olmadı ı ve gitti i yerlerin halklarınca ürkülen ve istenmeyen bir grup oldukları dü ünüldü ünde onların adlarını “yoksul, fakir” anlamına gelen “çı ańy” kelimesiyle örtü türmek çok da zor olmasa gerektir.

Dünya dillerinden örnekler verecek olursak, Türkçeye en yakın dil olarak gösterilen Mo olca’da Çingeneler için “ (tsigan)” (, 1982: 796) kelimesi kullanılmaktadır.

Batı dillerinden Almanca’da Çingeneler için “**zigeuner**” (Hanser– evket, 1967: 118 / Steuerwald, 1974: 186) ayrıca çingene karısı için “**zigeunerin**” (LUWT, 1993: 40); Fransızca’da “**tzigane, bohémien, gitane**” (Ertürk, 1997: 879 / Kocabay, 1968: 161 / Kelékian, 1911: 475 / Yalt, 1973: 96) ayrıca “**tsiganes**”

(tç.); Rusça'da "á , á " (Müller, 1977: 321 / Doruk, 1992: 90) ayrıca " a " (Çebotar-Dron, 2002: 160); talyanca'da "zingaro" (Kalemci, 2005: 356) ayrıca "zingari" (tç.), "cingali" (wç.); sviçre dilinde "zegynen" (wç.); sveççe'de "zigenari" (wç.); Arnavutça'da "cigan-i" (Suçla, 1994: 34); Macarca'da "cigány" (Güngörmü , 2003: 355), "ciganyok" (wç.) ve "czigány" (Berger, 2000: 9) ; Romence'de "igan; ig nesc" (Çebotar-Dron, 2002: 160), "sigani" (wç.), "tigani" (ihd.) ve "cigánu" (Berger, 2000: 9); Lehçe'de (Polonya dili) "cygan" (tç.), "cyganie" (wç.) ve çingenele mek "cygani " (Antonowicz vd., 1983: 63); Slovakça'da "cigani" (tç.); Slovenya dilinde "cigani" (wç.); Sırpça'da "romac, ciganin" (Aguşi, 2002: 35) ve "cingerije" (ihd.); Çekçe'de "cikan" (wç.); Bulgarca'da " , " (, 1952: 97) ayrıca "acigan" (tç.); Portekizce'de "cigano" (tç.); Latince'de "cingarus" (tç.) ve son olarak Yunanca'da "atsiganos" (tç.) ve "athingani, atzinganoi" (wç.) kelimeleri kullanılmaktadır.

Kafkas dillerinden olan Çerkezce'de " (tsıdcan)" (Çelikkıran, 1991: 38) olan kelime, Gürcüce'de ise "adsincani" (wç.) eklinlicÖzÖzÖzÖzÖzÖzZZ.dnd]kdza-.n6dn]Özn-.knd]kdza-.n6dn]Özn-.kHdv-.k6vâza-ç6Zk

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde ise “çı an” biçimiyle yer alan kelime günümüze bu son biçimden hareketle “çı an” biçiminden gelmiştir.

“Meclis” kelimesinin “menclis”, “kılıç” kelimesinin “kılınç”, “satranç” kelimesinin “santranç” olması gibi “çı an” kelimesi de halk arasında sonradan “çingân” olmuştur olmalıdır.²

2. Roman < dom / lom / rom

Çingener için pek çok kavram kullanılmaktaysa da Çingener kendilerine “Rom”, di il “Romni”, dillerine ise “Romani” demektedir. Bir cins isim olan bu sözcük ‘adam, insan’ anlamına gelmekte olup, etimolojisi hakkında bazıları iki görüş vardır:

Bu görüşlerin ilki sözcük bugün Hindistan’da hâlâ rastlanan dükkân bir kastın adı olan Sanskritçe “Domba” sözcüğünden türetilmiş olduğuudur. (Hindu dilinde **domb**, di il **domni**, Pencapça **dm** v.b.). Ayrıca Manuş (< Skt. mānuṣa ‘insan’), Sende, Sinda (belki de < Skt. Saindhava ‘eski Hint eyaleti olan Sindh’den gelme) ve Kalo (siyah) sözcükleri de kullanılmaktadır. (Berger, 2000: 9)

Kuzey Hindistan’dan göç ettikten sonra **Dom**’lar olarak bilinen Çingenerler, sonraları /d-/ sesinin önce /l-/ sonra da /r-/ sesine dönüşmesiyle **Rom**’lar olarak anılmaya başlandılar (ihd.).

Bugün Türkiye’de, özellikle de Batı Anadolu, Marmara ve Trakya’da kullanılan “Roman” kavramı; Adana, Van ve Erzurum’da “Lom” veya “Dom” eklinde de görülebilmektedir (ed.). Bunun izlerini şöyle de sürebiliriz: Çingenerler, Ermenice’de “Lom”, Suriye ve Filistin’de “Dom” olarak bilinirken; buralarda kendilerini “Dum” ve “Rom” olarak adlandıırırlar (ihd.).

Diğer yaklaşımlar ise, Çingenerlerin, eski Doğu Roma (Bizans) sahasına girdiklerinde “Roman (Romalı)” olarak anılmaya başlandıklarıdır (ihd.). Ancak adlandırmada dilin fonksiyonu da düşünüldüğünde bizce ilk görüşle daha yakın görülmektedir. Yani aslen “Dom” olan sözcük “d- > l- > r-” dönüşümüyle “dom > lom > rom” ekline gelmiş ve Çingenerlerin adı olmuştur.

3. Kıptî < Egyptian

Kelime Türkçede yakın zamana kadar aktif bir şekilde kullanılmış olup, hemen herkesin duyduğu “merd-i Kıptî sirkatin söyler” dizesiyle de dilimizde yer etmiştir.

Doğu Sırbistan’da “djupci” (tç.); eski Dubnovnik’te “jedjupi” (tç.); Arnavutluk’ta “jevg” (tç.), evgit (Berger, 2000: 9) ve “medjup” (tç.); İngiltere’de “gypsy” (Redhouse, 2005: 167 / Golkarian, 1996: 69 / Wehmeier, 2004: 575 / tç.), “gypsies” (Berger, 2000: 9) ve “gipcyan, gipson” (wç); İspanyolca’da “gitano”

² Burada söz konusu olan halk sadece Türkler değildir, bu kelimeyi Türklerden alan diğer halklar da bu kavram içerisindedir.

4. Gözcü, gözetleyici (Tarama Sözlü ü – IV, s. 2257)

Anda ya ının **karacıları** zâhir oldu (Ta. Sel. XV. 861)

5. Falcı, bakıcı (Tarama Sözlü ü – IV, s. 2258)

Kelime Eski Anadolu Türkçesi XIV. yüzyıl metinlerinde yine “ya macı, yol kesen” anlamında; fakat “**karakçı (kara çı)**” eklerinde geçer (Tarama Sözlü ü – IV, s. 2263):

Karakçı gözlerin ya malarından

Yine dönüp demez esta firullah (Nesimi, XIV. 53)

Lebinin kanına di im bu gece diler ki gire

Ki **kara çı** gözlerinden ni e girdiler kanıma (Kadı. XIV. 182)

Türkiye’de, özellikle Do u bölgesinde kullanılan (ed.) ve Azeri Türkçesinde “garaçı” ekinde geçen (Akdoğan, 2000: 57) “karaçı” kelimesi hakkında iki görüşümüz vardır.

Kelimenin etimolojisi hakkındaki ilk görüşümüz, kelimenin Türkçe “**kara**”(siyah) sözcü üne isimden isim yapma eki {-çı}’nın getirilmesiyle oluşmu “karaçı” kelimesidir. Bizi bu fikre götüren sebeplerden biri Çingenerin ten rengi ve dış görünüşleri dolayısıyla Anadolu’nun bazı yörelerinde “karaolan” olarak adlandırılması; diğeri ise Çingenecedeki “**kalo**” kelimesinin Sanskritçe “**kala**” olup Türkçede “**kara** (siyah)” (Kenrick 2006: 119) anlamına gelmesidir.

Diğeri görüşümüz ise Türkçede, özellikle de Türk lehçelerinde “bakmak” anlamına gelen “**kara-**” fiilinden (Ercilasun vd., 1991:46-47), fiilden isim yapma eki olan “{-k}”yle önce “karak”, sonra da “-çı” yapım ekiyle “**karakçı**” oldu udur ki, bu “**bakıcı**” yani “**falcı**” anlamına gelir. Ayrıca bunun delilleri XIV. yüzyıl Eski Anadolu metinlerindedir ve bu örnekler yukarıda verilmiştir.

Arapların Çingenerler için “el-aceri” (Sarı, 53) kelimesini kullandığı da dikkate alınırsa “karaçı” kelimesinin Arapçaya göçü meyle “karaçı (Türkçe) > garaçı (Azerice) > gacarı > gaceri (Arapça)” yoluyla geçtiği, hatta Pakistan’daki “Karaçı” ehrinin de buradan geldiğidü ünülebilir.

5. Po a / Bo a < Po ı / Bo ı < Çin. bu-shi

Ertuğrul Yalçın’ın Özgür Politika’da verdiği bilgiye göre: “ ‘Po a’ kelimesi ‘bo amak’tan gelir. İstanbul ve Trakya’daki Romanlar, İstanbul’da yaayan Rumca ve Ermenice bilen Romanlara ‘Po a’ diyerek, onları Romanlıktan bo adıklarını, çıkardıklarını ifade etmiş olurlar. İstanbul ve Trakya’da yaayan Romanlar Müslümanlığı kabul etmiştir. Po a dedikleri Romanlar ise Hıristiyandırlar. Yine Romanlar kendinden olmayan yabancılara ‘Khoroktai’ derler. Khoroktai bir Roman terimidir. Yabancı anlamına gelir. (Yalçın, 01/06/2000)” Bizce bu bilimsel bir açıklama değildir, zaten pek de inandırıcı ve ikna edici olmamaktadır.

Po a kelimesini Karapapaklar (kp.), Terekemeler (trk.), Gürcüler, Çerkesler; ülkemizde ise bunların bulunduğu coğrafyalarda, mesela Göle (had.), Arı, Van, Erzurum, Sivas, Bayburt ve Erzincan’da

ya ayanlar, Çingener için kullanılmaktadır. Ayrıca Artvin’de ya ayan Ermeni Çingener vardır ve bunlar da kendilerine “**po a**” (ed.) veya “**bo a**” (wç.) demektir.

“po a” kelimesi için di er dillere baktı ımızda u izlere rastlanmaktadır:

Kelime Gürcüce’de “**bo a**” ekinde geçmekte ve “çingene” anlamına gelmektedir. Ayrıca “**bo uri ena**” kelimesi de “çingene dili” demektir (Claidze, 2001: 279).

Kelimeyi Çerkesler de kullanmakta ve özellikle Kafkaslardan Anadolu’ya gelen Gülcan Ku isimli arkada ımız ve meslekte ımızdan ö rendi imiz kadarıyla dillerinde “**po u gibi gezmek**” ekinde bir deyim bulunmaktadır. Benzer deyimlere Ankara’da da rastlanmaktadır: “**po u gibi çıkmak, po u gibi olmak.**” Bu deyimler “çingene gibi gezmek, çingene gibi olmak, çingene gibi çıkmak” ekillerinde de dü ünülebilir. Çünkü anlam olarak “insan çehresinin kararması, yüzün kızarıp morarması ve çingenerin ten rengine benzemesi”ni kar ılamaktadır.

Japoncada da çingene anlamına gelen benzer bir kelime vardır: “**jipushi**” (Japonca Sözlük, 2003: 230)

Eski Türkçe bir metin olan *yi ve Kötü Prens Öyküsü*’nde geçen ve “ba ı , sadaka” anlamına gelen “po ı (PW Y)” kelimesi ise bizi Çince’ye götürmektedir. Çünkü kelimenin Çince ekli “bu-shi”dir ve adı geçen metinde “po ı-çı (PW YCY)” olarak geçmi tir ki, bu da “ba ı isteyen, dilenci” anlamına gelmektedir. Kelimenin geçti i cümle öyledir: [yoq çı ay po ı-çı men / tep tedı.] (KP, XLVII, 4-5)

Böylelikle günümüz dillerindeki “po a/bo a/jipushi” kelimesinin, Çince’deki “bu-shi” oldu u görülmektedir.

6. Türkçede Çingener için Kullanılan Di er Kelimeler

6.1. Lölü

Kelime Tarihî Türk lehçeleriyle ilgili olarak Tarama Sözlü ü’nde öyle geçer:

Lölü [Fa.] ... Karaçı tâifesinin güzellerine derler ve bersebil-i istiâre her güzel ki fitne ve ya macı ola, itlak olunur ve ol sebepten lölü derler ki enlikleri vaktında lölü derler. (Ni ‘meti. XVI. 568) (Tarama Sözlü ü – IV, s. 2257)

Lölü [Fa.]: nci ve karaçı ya ‘ni çingene. (amil, XVI. 509) (Tarama Sözlü ü – IV, s. 2257)

Kırgız Türkçesinde Çingener için kullanılan kelimeler arasında yer alan ve “**lölü**” (Aksu-İ ık, 1997: 41) ekinde geçen kelime Farsça’da “Luri, Luli (wç.)” biçimindedir ve Arapça çingene anlamındaki “el-Nuri (Mısır, Suriye, Filistin) (wç. / tç.)” kelimesi de bu kelimeyle ilgili olmalıdır.

6.2. Mutrib / Mutrip

Arapça "tarab" kökünden gelen kelime daha çok Van, Ardahan (çtt.); Hakkari, Mardin ve Siirt (ed.)'te kullanılmakta ve "çalğı çalan, çalgıcı" anlamına gelmektedir (Devellio lu, 1998: 694).

6. 3. Elekçi

Bir meslek ismi olan kelime, Orta Karadeniz, Kumru (kh.), Orta Anadolu (çtt.) ve Malatya'da (tcd.) kullanılmaktadır. Abdallara Do u Anadolu'da "elekçi" dendi i de görülür. Kuzey Anadolu'da ise "elekçi" daha çok Gregoryen Ermeni Çingenelerine denilir. (m ü.)

6. 4. Esmer Vatanda

1950'li yılların Türkiye'sinde Menderes döneminde devletin romanlara verdi i addır (ihd.). Edirne yöresinde kullanımına rastlanır (wç.).

6. 5. Arabacı

Bir meslek ismi olan kelime Akdeniz bölgesinde Çingeneler için kullanılmaktadır (ed.).

6. 6. Abdal

Kahramanmara 'ta rastlanılan kelime (wç.) Do u Anadolu'da "elekçi", Güney Anadolu'da "çingene" anlamında kullanılmaktadır (m ü.).

6. 7. Gurbet / Gurbeti

Tarama Sözlü ü'nde çingene anlamında geçen kelimeyle ilgili örnek olarak u cümle verilmektedir:

Gurbet o lanı: Çingene Çocu u. (Tarama Sözlü ü - III, 1835)

... Yüzü gözü tozdan görünmez ve güne ten yanıp kapkara gurbet o lanına dönmü . (Hazma. XIV-XV. 54, 20)

6. 8. Di er Adlandırmalar

Bunlardan ba ka olarak da Çingeneler için Ankara'da "teber", Adana ve Osmaniye'de "cano / cono" (ed.), Edirne'de "kara kuvvetleri" (wç.) ve Anadolu'nun de i ik yerlerinde "köçer", "karao lan", "beyzâde", (çtt.) "cuki", "balamoron" (çto.), "pırpır", "sepetçi", "todi" "mango" gibi isimler kullanılmaktadır.

Konuyla ilgili bir not olarak dü ebilece imiz son iki durum ise Çingeneler için Kuzey Almanya ve skandinavya'da, "Tatern (Tatarlar)" (çtt.); Macaristan'da "pharaones (Firavun'un halkı)" denmesidir (wç.). Bu durum Mısır'dan gelen Çingenelere "Mısırlı" anlamında "Kıpti" ya da Bizans'a giden Çingenelere "Romalı" anlamında "Roman" demeye benzemektedir. Avrupa'ya Tatar toprakları üzerinden giden Çingeneler için "Tatern", ve Firavun'un ülkesi Mısır'dan gidenlere "pharaones" denmesi de bundandır. Buna delil olarak ise Almanca bir sözlük olan *Der Sprach-Brockhaus* 'ta yer alan ["Zigeuner: 1. Tater ..."] maddesini gösterebiliriz.

Di er durum ise Batılıların, Türkiye Çingenelerini "yerli" manasına gelen "Arlije" kelimesiyle ifade etmeleridir. Bu Türkiye Çingeneleri, Gurbeti ana Çingene grubunun bir alt kolu olarak kabul edilmektedir.

Bunlar; Bulgarca "**Erlides, Yerlides**", Slavca "**Arliyas**" kelimesiyle ifade edilmekte ve bu kelimelerin hepsi de "yerli" manasına gelmektedir (tç.). Anlatıya göre Türkçe "**yerli**" sözcüğü Batı dillerine "çingene" manasında geçmiştir, ama Türkçede "**çingene**" anlamında kullanılmamaktadır.

SONUÇ

Türkçede Çingener için yirmiden fazla ad kullanılmaktadır. Bunlardan "çingene", "kıpti", "po a", "karaçi" ve "roman" sözcükleri en bilinenleridir. Bu sözcüklerden "çingene" Eski Türkçedeki "çı aňy"den; Kıpti Eski Yunanca "agyptian"dan; "po a" Çince "bu-shi"den; "karaçi" Türkçe "kara-" fiilinden ve "roman" Hintçe "rom/lom/dom" kelimelerinden gelmektedir. Bunların yanında, Çingener için Türkçede lülü, mutrib/mutrip, elekçi, arabacı, sepetçi, gurbeti, abdal, esmer vatanda, teber, cano/cono, kara kuvvetleri, köçer, karolan, beyzâde, cuki, balamoron, pırpır, todi, mango" gibi isimler de kullanılır. İlgilili bir nokta ise Türkçe "Tatar" ve "yerli" kelimelerinin Batı dillerinde "çingene" karşılığında bulunmasıdır.

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

AGUŞ, K. (2002), *Türkçe-Sırpça / Sırpça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Tekin Yayınevi.

ah.: <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/00/07/01/turkiye/21tur.htm>

AKDOĞAN, Y. (2000), *Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine Büyük Sözlük*, İstanbul, Deniz Kitabevi.

AKSU, N.- A. İ. (1997), *Türkiye Türkçesi - Kırgız Türkçesi Sözdüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ANTONOW CZ, L. vd. (1983), *Słownik Turesko-Polski / Polsko-Turesko*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

ARAT, R. R. (1979), *Kutadnôkzad-H6ZZHs Nâzk-H6v.Ö6jkhZvze-n6dHçkzv-k6vÖYzi-J6dnnvçnz.-Y6nk*

- CAFERO LU, A. (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- CAFERO LU, A. (1994), *Sivas ve Tokat İleri Aızlarından Toplamalar*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CAFERO LU, A. (1995), *Güneydoğu İlerimiz Aızlarından Toplamalar (Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş Vilâyetleri Aızları)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CEYLAN, E. (1997), *Çuvaçça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUDÉ, L. (2001), *Türkçe-Gürcüce Sözlük*, Cilt: 1 (A-J), İstanbul, Gürcüstan Bilimler Akademisi Akademisyen G. Tsereteli Doğu Bilimleri Enstitüsü – Gürcüstan-Türkiye Bilimsel Kültürel İlişkiler Derneği.
- CLAUSON, S. G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press.
- ÇEBOTAR, P.– I. Dron (2002), *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük*, (Red.: Evgeny Bankova), Patnos, Çiğir.
- ÇELİKİRAN, M. Y. (1991), *Türkçe-Adıgece Sözlük*, Maykop.
çö.: <http://www.cagdastoplum.org/yayinda/ekitap/turkiyedeetikgruplar.htm>
çtt.: <http://www.cingene.org/tarih/turkiye.html>
- DALLI, H. (1991), *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Aızları Üzerine Araştırmalar*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DANKOFF, R.–J. Kelly (1985), *Türk Dialektleri Lugati / Compendium of The Turkic Dialects (D v nü Lu t-it-Türk)* Cilt: III, Harvard University.
- DEMİR, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Aızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Der Sprach-Brockhaus* (1965), Wiesbaden.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ Ü-III (1993), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEVELLİ OLU, Ferit (1998), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
- DLT: Divânü Lugâti't-Türk
- ECKMANN, J. (1995), *Nehcü'l-Ferid*, (Yay. Semih Tezcan – Hamza Zülfikar), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
ed.: www.ekremdumanli.com<http://www.aksiyon.com.tr>
- ERCİLASUN, A. B. (2005) *Bağcıktan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akça Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. vd. (1991), *Karlı tırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü - I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERDİ, S. – S. Yurteser (2005), *Divânü Lugâti't-Türk. Kağarlı Mahmüd*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi,
- ERGEN, M. (1999), *Orhun Abideleri*, İstanbul, Bozazıcı Yayınları.
- ERTEN, M. (1994), *Diyarbakır Aızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERTÜRK, A. Ç. (1997) *Fransızca-Türkçe / Türkçe-Fransızca Bilge Sözlük*, Ankara.
Etü.: Eski Türkçe
- ETÜ.: Eski Türk Yazıtları
- EYUBOĞLU, Z. (1998), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- FASMER, M. (1987), *Etimologičeskij Slovar Russkogo Yazıkı*, Cilt: 4., Moskva, "Progres".

GABA N, A. V. (2000), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1995) *Erzurum li A ızları-III*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

GODWARD, A. (1999), *A Dictionary of Turkish Etymology*, Derby.

GOLKAR AN (Güldiken), K. (1996), *Moheg Türkçe– ngilizce–Farsça Sözlük*, Tebriz – ran, Nobel Yayınevi.

GÜNGÖRMÜ , N. (2003), *Engin Macarca–Türkçe / Türkçe–Macarca Cep Sözlü ü*, Ankara, Engin Yayınları,.

had.: <http://home.arcor.de/goleli/goleagzi.htm>

HAM LTON, J. R. (1998), *yi ve Kötü Prens Öyküsü* (Çev.: Vedat Köken), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,.

HANSER– ., F. Hanser (1967), *Türkçe–Almanca Lûgat / Türkisch – Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.

HOLUB, J. – F. Kope ný (1952), *Etymologický Slovník Jazyka eského*, Prag.

IB: Irk Bitig

ihd.: <http://www.ihdkdzeregli.org/romanlaruzerine.htm> (nsan Hakları Derne i Kdz. Ere li ubesi)

JAPONCA-TÜRKÇE / TÜRKÇE-JAPONCA CEP SÖZLÜ Ü (2003), stanbul, Fono Yayınları.

KALEMC , E. (2005) *Engin talyanca–Türkçe / Türkçe– talyanca Cep Sözlü ü*, Ankara, Engin Yayınevi,.

KARASOY, Y. (1998), *iban Han Divâni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KAYA, C. (1994), *Uygurca Altun Yaruk*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

KE: ı a ü'l-Enbiy

KELÉK AN, P. D. (1911/1329), *Dictionnaire Turc–Français*, Constantinople / stanbul.

KENR CK, D. (2006), *Çingeneler – Ganj'dan Thames'e* (Çev.: Bahar Tırnakcı), stanbul, Homer Kitabevi.

kh.: http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2005/Ekim/05/Haber_90431.aspx

KOCABAY, Y. (1968), *Türkçe–Fransızca Büyük Sözlük / Grand Dictionnaire Turc–Français*, Ankara.

KOÇ, K. vd. (2003), *Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlü ü*, Ankara, Akça Yayınları,.

kp.: http://www.karapapak.com/turkce/konu_detay.aspx?id=84

KT.: Kül Tigin Kitabesi

Langenscheidts Universal-Wörterbuch Türkisch (Türkisch–Deutsch / Deutsch–Türkisch) (1993), Neubearbeitung; Langenscheidt, Altın Kitaplar.

LUWT: Langenscheidts Universal-Wörterbuch Türkisch

ME: Mukaddimetü'l-Edeb,

MOLLOVA, M. R. (2003), *Do u Rodop Türk A ızlarının Sözlü ü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

m ü.: <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/abdallar.htm> (ABDALLAR-Co rafi Da ılı ları,

Etnik Men eleri, çtimai Hayatları-M. akir Ülküta ır)

MÜLLER, V. K. (1977), *English–Russian Dictionary (A-Z)*, Moskva.

Nadelyayev V. M. vd. (1969), *Drevnetyurskiy Slovar*, Leningrad.

NASKAL , E. G.–M. Duranlı (1999), *Altayca–Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

NEMETH, G. (1990), *Kuman ve Balkar Lehçeleri Sözlü ü*, (Çev.: Kemal Aytaç), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

NF: Nehcü'l-Fer d s,

N ANYAN, S. (2002), *Sözlerin Soya acı Ça da Türkçenin Etimolojik Sözlü ü*, İstanbul, Adam Yayınları.

ORKUN, H. N. (1986), *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

RADLOV, V. V. (1988),

WEHME ER, S. (2004), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press.

YALÇIN, E. (01/06/2000), <http://www.ozgurpolitika.org/2000/06/01/hab53.html>

YALT, A. R. (1973), *Türkçe-Fransızca Sözlük*, İstanbul, Remzi Kitabevi,.

YUDAH N, K.K. (1998), *Kırgız Sözlüğü*, (Çev: Abdullah Taymas), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

YÜCE, N. (1993), *Mukaddimetü'l-Edeb*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

, . (1952), -

(1982), *Oros-Mongol Tol' /* - , Ulan-

Bator.

, . . (2001), -

T PKCK X BI -